

Den hæmmede mand og naturkvinden

– eksemplificeret ved noveller af Knud Hjortø og Otto Rung

Af Lise Præstgaard Andersen

Institut for Kulturvidenskaber: Dansk, Syddansk Universitet

Temaet om den hæmmede mand, der repræsenterer åndelig stræben, undertiden også orden og lovmæssighed og i videste forstand kultur, over for den sanselige og umiddelbare kvinde udfoldes i den danske litteratur fra 1900 og fremefter gennem et halvt århundrede. Konstellationen er almindelig hos det folkelige gennembruds forfattere og den overlever hos en samtidig litterær outsider som Otto Rung.¹

Et enkelt illustrerende eksempel fra Thøger Larsens (1875-1928) forfatterskab, prosaskitsen "Hemmeligheden" (1914, i samlingen *Kværnen*, 1915) skal anføres her. Dette sker som baggrund for gennemgangen af en videreudvikling af de polariserede kønsroller hos henholdsvis Knud Hjortø (1869-1931) i "Ægtestands-Hulda" (*Indensogns og Udensogns*, 1919) og Otto Rung (1874-1945) i "Coco" (*De stjaalne Ansigter*, 1923), hvor viden om og interesse for det underbevidste eller endog det fortrængte er tilkommet, og hvor det polemisk-ateistiske eller pseudoreligiøse motiv, der findes hos Thøger Larsen, er fraværende. Hverken de to sidstnævnte forfatterskaber eller de to omtalte noveller herfra, der vil blive underkastet en parafraserende tolkning nedenfor, er længere særligt kendte. Derfor vil en kort introduktion til forfatterskaberne også blive givet.

Thøger Larsen – en ekskurs

Først Thøger Larsen: I "Hemmeligheden" fejres livet og sollyset i en handling, der er henlagt til fremtiden, helt nøjagtigt til 23. maj 2142, hvor en total solformørkelse angiveligt vil indtræde midt i den skønne danske forsommer og minde menneskene om hvor kort livet egentlig er, og hvordan de derfor skal huske at leve, mens de gør det. For der findes ingen anden evighed end det jordiske liv. Dette budskab er oven i købet sat på vers af en tidligere astronom ved et nordjysk observatorium, hvor en ung (mandlig) magister nu er ansat. Han har naturligvis til opgave at notere dagens astronomiske observationer, men også at åbenbare en hemmelighed, dvs. det forkyndende digt, som den gamle astronom, der var hans forgænger i embedet, har ladet indmure med henblik på den dag i fremtiden, da solen, det store livssymbol, et kort øjeblik vil være skjult af det mørke, der minder om død. Digtet opfordrer derfor indirekte fremtidens læsere til at leve intenst ved at udleve de erotiske tilskyndelser: "Pigerne gaar/ nu fulde af Vaar./

¹ Eksempler på den polariserede kønsrolleopfattelse hos netop det folkelige gennembruds forfattere kan findes hos Møller Kristensen 1974: 164-241, især 225-228, og Præstgaard Andersen 2004: 8-18 samt 2008: 198-217.

Husk at om lidt er I alle hernede” lyder det med en røst fra den afdøde, der for altid er udelukket fra livsudfoldelserne: ”Høre du mig? Det er Mulden, som klager,” slutter digtet. Magisteren vil efter al sandsynlighed følge opfordringen, selvom han et øjeblik har været ved at blive grebet af svimmelhed og gru ved tanken om altings foranderlighed og forgængelighed på baggrund af sine egne vidtrækkende videnskabelige beregninger, men han reddes så at sige fra sin egen tankevirksomhed ved synet af den unge, dejlige – og nøgne – pige, der bader i fjorden. Hun repræsenterer simpelthen, som altid hos Thøger Larsen, naturens skønhed og gavmildhed, idet hun fra en biologistisk synsvinkel antages at være selve livskraften nærmere end manden og således i pagt med elementerne og det elementære:

I en Krog af Fjorden plaskede en nøgen ung Pige om i de smaa Bølgekamme. Op ad hendes Ben løb der lysende Ringe af Vand og Solskin. (...) Hendes solbe-
straalede, vaade Hud vakte anelser om Mælk og modent Korn. (...) Et hedensk
Evangelium blæste hen over Søen. Hun var som lige sprunget frem af Elemen-
terne, en Eruption af guddommelighed Kaadhed i Jordlegemet. Hun var Nuet.
(Larsen 1960: 109)

I Knud Hjortø's ”Ægtestands-Hulda” (1919) fascineres en kultiveret og alvorlig gårdmandssøn af en pige fra landproletariatet, men han tager sig aldrig sammen til at leve sin fascination ud. I Otto Rungs ”Coco” (1923) gribes en ung dedikeret og toptrænet politimand, der kort forinden er vendt hjem fra 1. verdenskrig, dvs. fra et ekstremt maskulint univers, af retfærdighedstørst og fuldkommenhedsfeber og jager nådesløst alt, hvad der har med kokainhandel at gøre, heriblandt en dekadent natklubsangerinde, der i sine æggende viser hylder stoffet og rusen. Sluttelig søger han dog selv glemsel og tilintetgørelse i samme kvindes dæmoniske favn. Kvinden placeres således uvægerligt på natursiden overfor mandens kultur, herunder hans bevidste forhold til kald og pligt, hvad enten naturen opfattes som skræmmende og lokkende, som i sidstnævnte tilfælde, eller som uendelig god og givende, som hos Hjortø – og Thøger Larsen.

Knud Hjortø – hjemstavnsforfatter og dybdepsykolog

Knud Hjortø var af gammel sjællandsk bondeslægt og tilhører det folkelige gennembrud, ligesom sine hovedsageligt jyske kolleger, som han har et fællesskab med i skildringen af hjemstavn og landbokultur. Dog er hans forfatterskab, der er temmelig omfattende – det består af i alt 40 bøger – langt mere ujævnt, sammensat og egentlig svært tilgængeligt end de andre bondeforfatteres, hvilket betød, at han heller ikke i sin samtid kunne konkurrere med disse om læsertallet, og vel også har medført, at han i dag næppe læses og kendes af andre end litteraturhistorisk interesserede. Mens de to første udgaver af *Danske digtere i det 20. århundrede* (1951-55, 1980-82) bringer artikler om ham af henholdsvis Otto Gelsted og Paul Naksch, er han gledet ud af den nyeste udgave (2000-2002). Til gengæld har Det danske Sprog- og Litteraturselskab sørget for en udgave af henholdsvis debutbogen *Syner* (1899) og af et af hovedværkerne *To*

Verden (1905), der danner mellemstykket i en trilogi, der indledes med *Støv og Stjerner* (1904) og afsluttes med hans måske kendteste værk *Hans Råskov* (1906). Ingen af de nævnte værker har meget med egentlig hjemstavnsliteratur at gøre, skønt de mandlige hovedpersoner i de tre sidstnævnte alle er bondefødte og for øvrigt har det svært med sig selv og deres omverden, domineret, som de alle er, af en enkelt menneskelig egenskab, henholdsvis fantasi, refleksion og stålsat vilje, der i sidstnævnte tilfælde dækker over fortrængt lidenskab, der sluttelig slår ud i vanvid.

En nutidig læser må uvilkårligt spørge sig selv, om Hjortø har haft kendskab til Freud. Svaret må være bekræftende, al den stund han lader den problematiske Råskov konsultere en bekendt nervelæge i Wien. Det er imidlertid heller ikke usandsynligt, at han selvstændigt har været på sporet af de psykologiske love for det fortrængtes tilbagekomst. *Die Traumdeutung* kommer ganske vist i 1900, men den østrigske psykoanalytiker introduceres, så vidt vides, først for alvor i Danmark i 1920, således at han herefter indgår i den almindelige, litterære bevidsthed, gennem en oversættelse ved Otto Gelsted: *Det ubevidste. Om Psykoanalyse – om Drømmen*. Ikke desto mindre demonstrerer den nordiske århundredskiftelitteratur stor interesse for mennesket, der ikke er herre i eget hus. Her skal blot erindres om Strindbergs *Drømmespil* (1900) og Henrik Pontoppidans *Lykke-Per* (1898-1904).² Pontoppidan fremtræder dog som en ædruelig og rolig fortæller, når han beretter om Pers problemer med at styre den bakketroldsnatur, han fra begyndelsen gør bevidst oprør imod, men ikke kan undslippe, i sammenligning med den intense Hjortø, når denne maner det lurende vanvid frem i *Hans Råskov*.

Debutbogen *Syner* er i endnu højere grad både mærkelig og bemærkelsesværdig. Den begynder med sætningen: ”Nu vil jeg være forfærdelig fræk”, og som Paul Naskov bemærker i *Danske digtere i det 20. århundrede* (1980), så ville ingen, der nogensinde har set et fotografi af den tilknappe og bebrillede forfatter, komme på glosen ”fræk” i forbindelse med ham. *Syner* er ikke desto mindre en særdeles løssluppen bog. ”I et ekstatisk forløb skildres en rejse gennem sjælens ubevidste præget af Johannes Åbenbaring og Nietzsche, Rimbaud og de vilde jugendmalere, fx venen J. Holbek,” skriver Henrik Schovsbo i *Dansk forfatterleksikon* (2001). Synerne er uden tvivl også præget af forfatterens egen indkapslede vildskab og latente angst med tilhørende mareridtsagtige forestillinger.

Næste bog i udgivelsesrækken, *Hjemme fra Egnen* (1901), forklarer alene ved sin titel Hjortøs litteraturhistoriske placering i det folkelige gennembrud. Han synes således at have gennemløbet en lignende udvikling som kollegerne Johannes V. Jensen og Martin Andersen Nexø fra dekadence til udadvendt engagement i omverdenen, omend hans videre forfatterbane skulle blive mindre regelret end deres og, som allerede nævnt, mindre succesfyldt. I den selvbiografisk prægede *Grøn Ungdom og grå Sjæle* omtaler han da også det store indtryk, Johannes V. Jensens første Himmerlandshistorier, *Himmerlandsfolk* og *Nye Himmerlandshistorier* (1898, 1904) gjorde på ham som absolut

² Det er almindelig kendt, at Freud også lod sig inspirere af samtidens (og fortidens) litteratur – påvirkningen gik således ikke kun den anden vej, fra Freud til litteraturen, jf. Brandell 1961.

banebrydende. Johannes V. Jensens sprog fremhæves, men såvel det hjemstavnsbundne som det sære må nu også have gjort indtryk.

Hans opbrud fra den fædrene gård førte som for mange andre begavede landbo-sønner fra samtiden over lærereksamen på seminariet til studier ved Københavns Universitet, i dette tilfælde filologiske, som imidlertid ikke blev fuldført. Hjortø ernærede sig derefter som lærer for folkeskolens ældste klasser (realskolelærer), og siden som seminarielærer, indtil han i 1912 helt kunne hellige sig sit forfatterskab. Undervejs havde han giftet sig med én af sine kvindelige realskoleelever, og selvbiografisk stof fra denne tilsyneladende lidt umage alliance går igen i *To Verdener* (1905), hvor en gennemreflekteret skolelærer forlover sig med en vilter, selvstændig og lidenskabelig elev, der udvikler kunstneriske evner, og som havde ventet sig noget mere af kærligheden, end skolelæreren kan give hende. Med forfatterens velsignelse forsvarer han sig dog med, at tænkning også kan være en lidenskab.

Konstellationen den fortænkte mand og den livsfriske pige var jo ikke usædvanlig i samtidens eller for den sags skyld eftertidens litteratur, og vi træffer den igen i en lidt anden variation i Hjortøs ovenfor omtalte fortælling ”*Ægtestands-Hulda*” fra *Indensogns og Udensogns* (1919), en novellesamling, hvis titel tydeligvis peger hen på den hjemstavnsprægede del af forfatterskabet. Fortællingen henter sin charme fra det uforløste og ufortalte, som alligevel står mellem linjerne, idet den implicite fortæller aldrig røber sin mening om den stærke og særegne spænding mellem de to hovedpersoner, Hulda og Mogens. Læseren må selv slutte, at historien faktisk handler om gensidig erotisk fascination og ligeledes selv prøve at forstå, hvorfor de to unge mennesker alligevel ikke kunne få hinanden. Det være hermed røbet, at det til dels skyldes de fasttømrede sociale normer i bondesamfundet.

Hulda er én af Drej-om-Maries uægte unger, og Mogens er enearving til en stor gård efter forældrenes tidlige død. Men det skyldes også Mogens’ sært bundne væsen, der får ham til at være tiltrukket af sin modsætning i Huldas impulsive og stedse kønnere skikkelse. Hans måde at gøre kur på er i øvrigt temmelig særpræget, al den stund den består i at fornærme Hulda ved en række gentagne møder – og siden i at forvirre hende ved at spille ud og lynhurtigt trække sig igen. Hun har imidlertid en evne til ikke at lade sig gå på af fornærmelserne, som hun i begyndelsen næppe forstår, og til under alle omstændigheder lynhurtigt at blive sig selv igen, munter, effektiv og højtråbende. Der går temmelig lang tid, før det står klart for hende, hvad der egentlig er på færde.

Første gang de træffes, er Mogens en stor alvorlig dreng og Hulda en lille glad pige, der en sommerdag just har været i vandet med sine brødre, og som ingenlunde begriber Mogens’ forargelse over, at hun bader med drenge, og over at hun for øvrigt lige for nærværende ingen bukser har på: ”’Det behøver man heller ikke om Sommeren. Jeg har været i Vandet,’ faldt det hende pludselig ind at meddele.”³ Konstellationen af de samtalende børn fra vidt forskellige sociale miljøer er faktisk så opsigtsvækkende, at alle koner fra de omkringliggende småhuse hænger i vinduerne og glaner.

³ ”*Ægtestands-Hulda*” citeres efter Georg Christensen: *Dansk Læsning for Seminarier og Gymnasier* 2 (1931), s. 307-319. Her er retskrivningen bragt i overensstemmelse med daværende norm. Hjortø selv brugte ganske vist stort begyndelsesbogstav i substantiver, men ”å” i stedet for ”aa”. Derfor anvender nærværende artikel ”å” i Hjortøs originaltitler: *Hans Råskov* m.fl.

Næste møde finder sted, da Hulda er konfirmand og Mogens' far ligger for døden. Gårdmandssønnen spørger henkastet, om den nu voksne og arbejdsduelige Hulda "har Tjeneste" og får et lidt for redebont svar af moderen Drej-om-Marie, der i øvrigt har hele tre uægte børn, og hvis tilnavn må gå på noget erotisk. Novellen forklarer det med, at hun har en "fjantet" – formentlig vuggende – gang, som datteren har arvet. Til forskel fra, hvad der er tilfældet i andre samtidige landlige skildringer af lokkede kvinder og uægte børn og den elendighed, der klæber hertil, skildres Marie som ganske og aldeles uberørt af sin udsatte sociale stilling. "Det er ligesaa godt som et Lærerindeembede," hævder Marie med tanke på bidragene fra fædrene, som åbenbart i hendes tilfælde *bliver* betalt. Den bramfri kone kommer til at vise sig lidt for henrykt over for Mogens' halvkvædede anmodning om at fæste Hulda som pige på sin gård: "Du kan godt faa hende, Mogens, det kan du godt. Du kan faa hende med det samme." Og Hulda, der kommer hed og oprømt hjem fra skovtur med de andre konfirmander, er ganske enig. "Hulda havde Hatten i Haanden og Haaret i uorden efter Turen, og hvad der havde hørt til: "Ja, du kan godt faa mig!" sagde hun. Hun blussede i sit store, lyse ansigt, og hendes blaa øjne saa endnu lysere ud mod hendes Ansigts Rødme." Mogens' afvisende reaktion på den megen imødekommenhed og frodighed skal siden blive gentaget ved flere lejligheder: "'Nej,' sagde Mogens og fik Hestene igang. 'Farvel!'"

I novellens næste episode er Hulda blevet 17 år – og hun bliver stadig kønnere, hvad fortælleren diskret antyder med ord, der kunne stamme fra de iagttagende landsbyboere: "Hulda er nu sytten Aar og er stærkt begyndt at afrundes baade i ansigtet og ned af sig." De unge danser i grønningen, spillemanden opgiver at spille videre, men Hulda finder på råd: En karl slår takten med sin træsko, og hun selv synger for med vældig og hæs stemme, som det er godt at danse til. Hele dette *leben* høres rædsomt og muntert hen over den stille Landsby. Mogens, der i mellemtiden er "blevet Mand selv" efter sin fars tidlige død, deltager ikke i dansen. Han er tilskuer og taler med en ældre gårdmand, der morer sig over ungdommen, mens Mogens er uden et smil. Ikke desto mindre fanger han med vilje Huldas blik og gør fingertegn til hende om at komme nærmere, hvorefter han begynder at gå fra stedet. Hulda, som givetvis opfatter hans opførsel som en erotisk invitation, sørger for, at de ender et sted, hvor de andre ikke kan se dem, men får en brysk afvisning: "'Naa, du troede jeg ville lege Skjul med dig,' sagde Mogens." Han har angiveligt bare omsider bestemt sig til at fæste hende som pige. Mogens får dog til en vis grad svar på tiltale: "'Naa saa det er det, du vil mig,' sagde Hulda, 'du vil gerne ha' mig til at tjene hos dig? Saa er jeg mere rolig.'"

I novellens næste afsnit er Hulda blevet 19 år og har i nogen tid tjent hos Mogens, der næsten konstant skælder hende ud for det ene og for det andet. Påskuddet er, at hun er rask, men ikke omhyggelig, til sit arbejde. Men han blander sig også i langt mere, end hvad der tilkommer en husbond. Hun bliver således formelig verbalt overfaldet en søndag, hvor hun glad forlader gården, smukt pyntet og med en forsvarlig omgang "Haarolje" gnedet ind i håret. Mogens finder det åbenbart hverken kønt eller smagfuldt, og et lignende fur får hun, da hun senere kruser sit hår med gløder, hvad der falder mere velment end vellykket ud. Det ærgrer åbenbart også Mogens over al forstand, at hun skaffer sig det fjollede navn "Ægtestands-Hulda", efter hun uforvarende har brugt det pompøse ord "Ægtestand" i ungt selskab og samtidig givet udtryk for sin vulgære smag:

Hun vil gerne have en forgyldt løve til at ligge på sin kommode, når hun kommer ”i Ægtestand”. Det sidste er der sådan set gode udsigter til, for en ung karl ved navn Niels fra hendes eget sociale lag er begyndt at opvarte hende tidligt og silde. Mogens beslutter sig nu til at foranstalte et høstgilde med en bemærkning til Hulda om, at så kan hun komme til at danse, og det er da lige noget for hende. Ved dansen er han sin vane tro først tilskuers, men byder så en pige op, der står ved siden af Hulda, så hun et øjeblik må tro, at han har kurs mod hende selv. Hulda morer sig i øvrigt som sædvanlig og er en efterspurgt dansepartner: ”Hun var nitten Aar og fuldt udviklet. Noget af det meget Grin var for en kort Tid gaaet af hendes Øjne, og det gjorde dem kønne.”

Efter festen følger nok en konfrontation med Mogens, hvor han mere eller mindre snubler over hende i det mørke køkken: ”Hulda holdt fast på ham af Forskrækkelse eller for ikke at falde.” Mogens må ”tage hendes Hænder af sig” og befinder sig tydeligvis i vild forvirring med hensyn til spørgsmålet, om hun fremover kan blive i tjenesten. Han prøver at arbejde de blandede og forvirrende følelser af sig ved heftigt at strigle sin hest midt om natten, mens Hulda går grædende til sengs, men alligevel i en vidunderlig stemning, der både er sød og smertelig. For første gang bevidst om at være forelsket, selvom læseren for længst har forstået, hvordan det var fat også med hende. Blandt andet vender hun efter Mogens’ mange fornærmelser stedse tilbage til tjenesten på hans gård trods forsøg på at gå i vrede.

Noget efter overrasker Mogens hende i fortrolig samtale med Niels, hvad der får Hulda til at handle aktivt. Hun henvender sig direkte til sin husbond med en tydelig besked, om end hun ikke siger alt, hvad hun har på hjertet: ”’Der er ikke noget mellem mig og Niels,’ sagde hun hurtigt. (...) ’Jeg vil helst blive her på Gaarden,’ sagde hun ligefrem.” Mogens blik viger, og han foregiver at være meget optaget af med bortvendt ryg at trække et bornholmerur op. Og Hulda er da åbenbart også et overvældende syn, som hun står der udstrålende sanselighed:

Huldas Haar var hverken fedtet eller kruset, det var sig selv. Hulda havde malket, og hun havde vasket op; det sås godt nok paa hende altsammen; hun var af dem, der tog meget med sig fra det Arbejde, de havde været ved; men ud af hendes snavsede Paaklædning stod hendes høje kraftige Legeme, lange solbrændte Arme, den hvide Hals og lyse, bare Ben i Træskoene.

Hulda har udviklet sig – og ikke kun i legemlig henseende. Hun er ikke mere bange for Mogens, men hun er heller ikke indstillet på, som ved de tidligere konfrontationer, at glemme det hele igen. Mogens bliver da også blodrød og afskærer resolut sig selv fra videre forbindelse med Hulda. Hun skal bare gifte sig med Niels, og så skal han, Mogens, da nok hjælpe dem med et mindre lån til et husmandssted. Mogens er i modsætning til Hulda forblevet den samme, som han var som stor dreng, da han første gang traf pigen i Drej-om-Maries menage, så han sender en sidste hånlige bemærkning efter hende:

”’Jo,’ sagde han barsk, ’du gifter dig med Niels; kan du faa nogen bedre? Hvad havde du ellers tænkt dig?’” Efter dette optrin går Mogens sporenstregs over til nabo-

gården og frier til datteren dér, som unægtelig bliver noget overrasket, men som hurtigt fatter sig og siger ja til det udmærkede parti.

Samme Efteraar blev Ægtestands-Hulda gift med Niels. Mogens havde det ikke saa stærkt Hast med, han var kun tre og tyve Aar, han havde straks bestemt, at han ville ikke gifte sig, før der var gaaet tre Aar, i det mindste.

Som enhver kan forstå, bliver Mogens' ægteskab en noget lunken affære. Novellen lever af det underspillede sprog, af læserens bedrevidende tolkning af de forskellige møder, hvor de implicerede ikke siger så forfærdelig meget og slet ikke noget i helt klar tale, og af samme læsers håb om, at Mogens dog må lukke sig op, så de to hovedpersoner trods standsforskellen kunne få hinanden. Den indeholder et flot portræt af den stærke, umiddelbare og instinktsikre kvinde, der blot i dette tilfælde ikke er i stand til at forløse den bundne mand, der foruden af sit eget sind også er bundet af sin kulturelle baggrund. Mogens snyder naturligvis sig selv for rundt regnet halvdelen af livet i Huldas varme og umiddelbare skikkelse, men hans karakterpanser er så effektivt, at han heller ikke går i stykker i modsætning til andre af Hjortøs mænd – og i modsætning til hovedpersonen i den Otto Rung-novelle, der gennemgås nedenfor.

Otto Rung – og den mandlige fortrængning af kvindeligheden

”Coco” er et skoleeksempel på det fortrængtes dæmoniske tilbagekomst, og den urbane og internationalt dannede Otto Rung må da også have kendt til Freud i 1921– året før havde Otto Gelsted jo desuden oversat dele af hans værk. Imidlertid fremgår det af hans erindringsbog *Fra min Klunketid* (1942), at han egentlig ikke brød sig om ham, og han angiver adskillige andre lægevidenskabelige kilder fra århundredets begyndelse, som supplement og delvis kilde til sin egen beskæftigelse med underbevidstheden, som den kommer frem i debutromanen *Det Uafvendelige* (1902): ”Det drejer sig om Ribot's paa den Tid opsigtsvækkende Bog 'om Dobbeltbevidsthed' (...). Mest paavirket var jeg dog af en Doktor-Disputats, som kort før var udsendt af den unge Læge Munch-Petersen (...). Freud havde endnu ikke forfusket dette Omraade med sin absurde Drømme-Symbolik.” (Rung 1942: 178)

Otto Rung huskes i eftertiden især for ovenfor omtalte erindringsbog, *Fra min Klunketid*, hvor det i titlen lykkedes ham at navngive Victoriatiden i Danmark, så den siden næppe har heddet andet. Her skildres livet i det højborgerlige og ultrakonservative indre København, der var forfatterens barndomsmiljø, som præget af beskyttelse mod omverdenen, heriblandt underklassen, indpakket, som man angiveligt var, i mange lag uld og i snæver forstand ufunktionel pynt (klunkerne på alle møbler). I sin samtid var han en særdeles velanskrevet forfatter, der også blev flittigt oversat til omtrent alle europæiske sprog, idet han dog nok havde sit største publikum i de tysktalende lande. Hans forfatterskab har da også et internationalt præg, som det bl.a. vil fremgå af gennemgangen af novellen ”Coco” (1923) nedenfor, der er skrevet, efter at han i 1921 havde opholdt sig længere tid i Paris.

Otto Rungs internationale orientering viser sig også i, at han var én af de første danske forfattere, der med held forsøgte sig med kriminalhistorier, og han udviklede sig med tiden til en mester i den klassiske novelleform med den velturnerede pointe. Samtidens moderne medier virkede i øvrigt tiltrækkende på ham. Han leverede således i alt 18 manuskripter til dansk stumfilm fra 1910 til 1918, og han skrev ét af de første succesrige hørespil til statsradiofonien, *Kriminal sagen Helga Norland*, der tilhører den senere fra film og fjernsyn så kendte genre: retssalsdramaet. Det sætter nævninge-institutionen, der dengang var forholdsvis ny i Danmark (den er fra 1919), under debat. Slutningen var åben, idet lytterne skulle agere en slags nævninge. Det opførtes 11. april 1930 og udkom samme år – vedhæftet konkurrencekupen angående løsning af stykkets gåde: Var den storladne og ranke operadiva, der imidlertid ikke havde en hel konventionel moral, og som spilledes suverænt af teatrets daværende stjerneskuespiller Bodil Ipsen, virkelig giftmorderske? Og hvordan skulle man for øvrigt afgøre det med sig selv, når såvel forsvarer som anklager lød overbevisende? – Skepsis med hensyn til nævningeinstitutionen kommer i øvrigt også frem i novellen ”Det løste Problem” (*Rettens Sværd*, 1927).

I forfatterskabets begyndelse foretrak Otto Rung romangenren. *Det uafvendelige* (1902) er debutromanen om en ung borgerlig mands sjælelige opløsning, og én af hans mest succesrige romaner, ligeledes fra de yngre år, er *Den hvide Yacht* (1906), der er en episoderoman, sammensat af de historier, et internationalt selskab på et krydstogsskib i de danske farvande fortæller hinanden.⁴ Af uddannelse var Otto Rung jurist med embedseksamen fra 1900. Fra samme år og en årrække frem var han ansat som assistent i kriminal- og politirettens justitskontor og senere protokolfører sammesteds, hvorefter han var protokolsekretær i højesteret 1919-1932. Siden varetog han organisationsarbejde for kunstnere. Det er således ikke underligt, at en stor del af hans forfatterskab har et kriminalistisk præg, som imidlertid forbindes med stor psykologisk indsigt og ofte med særinteresse for det bizarre sjæleliv. I begyndelsen af forfatterbanen var han stærkt Nietzsche-inspireret og troede på overmenneskemorale – eller i det mindste gør hans hovedpersoner det. Således optræder i romanen *Sidste Kamp* (1904) en aristokrat, der hugger ind på den demonstrerende pøbel med sin ridepisk, inspireret af Otto Rungs onkel, politidirektør Crones optræden i slaget på fælleden i 1871, en optræden, der vel blev noget af et traume for nevøen sidenhen, da han kom ind i kulturradikale forfatterkredse. Det hører med til skildringen af Rungs forudsætninger, at Nietzsche-interessen stammede fra et møde med proletardigteren Jakob Hansen på Bornholm i 1897, ved hvilken lejlighed Rung også mødte Martin Andersen Nexø og her knyttede et venskab, der varede livet ud, og i øvrigt fik begyndende indsigt i social undertrykkelse.

Efter Rungs eget udsagn fik tilliden til åndsaristokratiet og foragt for masserne et grundigt og livsvarigt knæk, da han som sekretær i retten bevidnede Alberti-skandalen i 1908-10, hvor han så den forhen så mægtige justitsminister reduceret til en ynkelig bedrager.⁵ Hans fremtidige forfatterskab blev præget af sympati og forståelse for små-

⁴ Jf. Dam 2002.

⁵ Tolkningen af Rungs oplevelser af den chokerende Alberti-sag, oplevet på nærmeste hold, stammer fra Tom Kristensens artikel ”Otto Rung” i *Danske digtere i det 20. århundrede. Ny samling* (1955). Tom Kristensen har haft adgang til et par selvbiografiske skitser: ”Data af mit Liv” i tidsskriftet *Den nye*

folk, deriblandt for småkriminelle, der falder ind under kategorien *Skælme og Skurke* (novellesamling fra 1934). Et yndet motiv er den i al beskedenhed anarkistiske og antiautoritære lille bandit. Særligt vellykkede er hans seks humoristiske historier om den elegante gentlemantyv Peter Kop – skrevet 1906-34 og udgivet i samlet udgave 1986.

Otto Rung har et bud på naturkvinden, der hverken ligner det, vi i almindelighed finder hos det folkelige gennembruds forfattere, f.eks. hos Thøger Larsen eller hos Knud Hjørtø, men alligevel minder om de to forfatters behandling af det mandlige over for det kvindelige. Det drejer som nævnt om novellen ”Coco”. – Nedenfor citeres efter novellesamlingen *Rettens Sværd* (1927), men novellen blev første gang trykt i *Stjaalne Ansigter* (1923) og indgår i den tysksprogede novellesamling *Kokain*, ligeledes fra 1923.

Titlen er både navnet på en dekadent og fristende natklubsangerinde og en forkortelse af ordet kokain. (Det vides ikke om Rung har været bekendt med, at kælenavnet benyttedes af den senere så berømte modeskaber Coco Chanel, der fra 1919 havde salon i Paris. Og en sådan association giver næppe mening i novellens sammenhæng). Såvel kvinden som stoffet inkarnerer i novellen rusen og selvforglemmelsen, et vitalistisk tema, omend her i storbyforklædning. Novellen udspiller sig i Paris umiddelbart efter afslutningen af 1. verdenskrig, og den sexede kvindes modspiller er en ung kampberedt og retfærdighedstørstende politimand, der i savnet af verdenskrigens farer og udfordringer er blevet medlem af en særdeles effektiv motorcykelpatrulje, der er inkarnationen af maskulinitet i såvel fremtræden som i adfærd og psyke:

Lygteskæret blinker i de blanke Bælter, i Vaabnernes Metal og forsvinder, Manden dukker ind i Mørket paany, vejrer genem Mulmet, lytter efter hver Lyd i Nattens brummende Gny. Indtil Paris er kredset ind af en bevægelig Brigade af rastløse Jægere. (Rung 1927: 79)

Fire års feltliv har sat sit præg på den unge mand, således at freden er blevet ham utålelig: ”Hans fysik fordrer evige Strabadser, Spænding, Nattevagt, Møde med andre Mænds Muskler og Mod.” På grund af udvist dygtighed og dristighed ud over det sædvanlige udnævnes vor politimand til anfører for et korps, der skal standse kokainens udbredelse i Paris’ natteliv, hvor den florerer blandt prostituerede og bohemer, men også blandt forlystelsessyg ungdom i al almindelighed.

Henri Forget, sådan hedder han, bekæmper med vanlig målrettethed og træfsikkerhed fordærv og kaos, men også livsglæde, rus og erotik. Han befinder sig på den farlige vej fra idealist til fanatiker med en holdning, der udelukker alt i videste forstand kvindeligt, som vi også ser det beskrevet i anden samtidslitteratur, bl.a. hos Pontoppidan

Litteratur 1, nr. 2 (1923), og ”Autobiographische Skizze” i *Das literarische Echo* 19, nr. 7 (1917). Fremstillingen i *Fra min Klunketid* (1942) er let afvigende. Her er skildringen af oplevelsen af Alberti-sagen snarere præget af lamslået vantro og en fornemmelse af, at ”den gamle verden” for alvor går under, idet ”Klunketiden” nok skildres som totalt fortrængende over for alt uden for den højborgerlige embedskreds og totalt uforstående over for nyere nødvendige radikale og sociale bevægelser, men bundhæderlig og disciplineret.

(jf. *Nattevagter*, 1894, *Borgmester Hoeck og Hustru*, 1905, *Mands Himmerig*, 1927), når hans hypermaskuline, engagerede og pligtro mænd tager livet af deres bløde og elskende kvinder.

I sin konsekvente fuldkommenhedslængsel og søgen efter renhed er politimanden ydermere ved at udvikle paranoide træk. Kokainen indføres fra udlandet. I hans bevidsthed og kringlede tankegang sker dette som en følge af tyskernes hævn over den tabte krig: ”Bocherne gød Gift i Sejrens Aarer”. ”Men Coco var også Lindring, var Dvale, – var Rus og Fryd mod al Kval.” (Rung 1927: 85). Natklubsangerinden kommer for Henri Forget til at fremtræde som sortklædt gudinde for giften: bleg som et lagen og med sorte tuschøjne. Man kommer her til at tænke på den samtidige yndede danske stumfilmsdiva Asta Nielsen, som hun tog sig ud på film og plakater. Sangerinden er desuden i besiddelse af en hæs og forførende stemme som en Marlene Dietrich, mens hun synger om ”Ikke Vinen!/ men Morfinen!/ Cocaïnen,/ Min Coco!”⁶ Og hun synger – selvfølgelig – det fortrængte frem i vor stålsatte politimand, så han erindrer krigens, kampens og den stedse årvågenheds bagside og længes efter ”et eneste Minut, at kunne segne, strække sig ud og finde Ro.” Men før han når så vidt, kulminerer hans paranoia på uheldig vis i forbindelse med en storstilet national højtidelighed.

Faldne franske soldater, der er begravet i Belgiens jord, bringes hjem til Frankrig i tilloddede kister langs et sørgetog af sortklædte mænd og tavse kvinder, standspersoner, mødre og enker. Og pludselig slår den indskydelse ned i Forget, at der sandsynligvis smugles kokain i kisterne. Han har selv hørt den famøse kokain-sang sunget af tolderne ved grænsen. Også sangen har bredt sig som en snigende gift. Og han beordrer til almindelig bestyrtelse de faldne heltes kister åbne. Viljen til kontrol og orden har helt bemægtiget sig ham, og han er på sin vis blevet lige så vanvittig som de kokainvrag, han har fået forevist på sindssygehospitalet i Paris. Forståeligt nok sender hans overordnede ham herefter på orlov. Og da hans vilje på denne vis et øjeblik slappes, følger han sin drift mod at nyde, beruses, bedøves – driften mod udslettelse og død. Identisk med driften mod kvinden og den absolutte og totale hengivelse. ”Jeg ventede Dem,” sagde hun sagte. ’Jeg har ventet Dem hver Aften!’ en Tone af vidunderlig Ømhed var i hendes Stemme.” Og hun opløser kokainpillen i et glas vand. – Fatalet, fordi fortælleren har sørget for, at læseren forstår, at har man blot én gang smagt på denne gift, er man uhjælpeligt fortabt:

Hendes Hals lyste, hendes nøgne Arme smøg sig mod hans Greb. Hans Hænder fulgte deres sitrende Nerve til Håndleddet, til hendes kølige Fingre. Han førte Glasset mod sine Læber og drak ud.

”Bliv hos mig nu! hviskede hun, og han forstod at al hans Id, altid, havde ført ham blindt mod den usigelige Ro, mod den Lyksalighed, han nu følte nær. (Ibid.: 101)

⁶ Marlene Dietrichs gennembrudsfilm *Der blaue Engel* er dog først fra 1930. Men kabaretsangerinders maner med hæs stemmeføring som signal for erfaren og farlig seksualitet var almindelig i 1920’erne.

Som man vil forstå, handler novellen om bevidsthed kontra det ubevidste, om vilje og målrettethed kontra hengivelse og selvopgivelse, om det maskuline kontra det feminine. Man kunne også navngive de to modsatrettede kræfter, der er på spil, som henholdsvis det apollinske over for det dionysiske, jævnfør hvad der ovenfor er sagt om Rungs Nietzsche-inspiration (se også Mølbjerg 1974). Det kan måske virke overraskende at udnævne den dæmoniske og kunstfærdigt sminkede og iscenesatte sangerinde til en naturkvinde, men hun kan ikke desto mindre opfattes som en variant af typen, fordi hun for den unge politimand og jæger repræsenterer erotikken, fristelsen til opgivelse af alle skranker, til at blive et med en anden. Hun kommer til at fremstå som selve den uovervindelige og altopslugende natur, der står i absolut modsætning til orden, fornuft og klarhed – og til menneskets evne til at kontrollere og besejre naturen – herunder naturens side i sig selv. Hun er simpelthen idet, der oversvømmer det rigide overjeg.

Litteratur

- Brandell, Gunnar (1963): *Freud og hans tid* (svensk: "Freud og sekelslutet", *Vid seklets källor*, 1961. Stockholm: Bonniers). København: Gyldendal.
- Christensen, Georg (1931): *Dansk Læsning for Seminarier og Gymnasier*, bd. 2. København: Gjellerup.
- Dam, Anders Ehlers (2002): "En dybere vitalisme. Om Otto Rungs nervelyrik", *Kritik* nr. 155/56.
- Dansk forfatterleksikon. Biografier* (2001). Red. John Chr. Jørgensen. København: Rosinante.
- Freud, Sigmund (1900): *Die Traumdeutung*. Leipzig/Wien: Verlag Franz Deuticke.
- Freud, Sigmund (1920): *Det ubevidste. Om Psykoanalyse – om Drømmen* (overs. og introduktion ved Otto Gelsted).
- Gelsted, Otto (1951): "Knud Hjørtø", i Ernst Frandsen og Niels Kaas, red.: *Danske digtere i det 20. aarhundrede*. København: Gads Forlag.
- Hjørtø, Knud (1899): *Syner*. København: Schubote.
- Hjørtø, Knud (1901): *Hjemme fra Egnen*. København: Schubote.
- Hjørtø, Knud (1904): *Støv og Stjærner*. København: Schubote.
- Hjørtø, Knud (1905): *To Verdener*. København: Schubote.
- Hjørtø, Knud (1906): *Hans Råskov*. København: Schubote.
- Hjørtø, Knud (1911): *Grøn Ungdom og grå Sjæle*. København: Gyldendal.
- Hjørtø, Knud (1919): "Ægtestands-Hulda", *Indensogns og Udensogns*. København: Gyldendal.
- Jensen, Johannes V. (1898): *Himmerlandsfolk*. København: Det nordiske Forlag.
- Jensen, Johannes V. (1904): *Nye Himmerlandshistorier*. København: Gyldendal.
- Kristensen, Tom (1955): "Otto Rung", i Ole Restrup, red.: *Danske digtere i det 20. aarhundrede. Ny samling*. København: Gads Forlag.
- Larsen, Thøger (1915): "Hemmeligheden" [1914], *Kværnen*. København: Gyldendal.
- Larsen, Thøger (1960): *Et udvalg* (ved Chr. N. Brodersen. Daneklærerforeningen). København: Gyldendal.

- Mølbjerg, Hans (1974): *20erne*. København: Gyldendal.
- Møller Kristensen, Sven (1974): *Den store generation*. København: Gyldendal.
- Nakskov, Paul (1980-82): "Knud Hjortø", i Torben Brostrøm og Mette Winge, red. *Danske digtere i det 20. århundrede*. København: Gads Forlag.
- Pontoppidan, Henrik (1894): *Nattevagt*. København: Philipsen.
- Pontoppidan, Henrik (1905): *Borgmester Hoeck og Hustru*. København: Gyldendal.
- Pontoppidan, Henrik (1927): *Mands Himmerig*. København: Gyldendal.
- Præstgaard Andersen, Lise (2004): "Biologiseringen af kvinden. Brikker til en mosaik om vitalismen i dansk litteratur og malerkunst", *Kritik* nr. 171: 8-18.
- Præstgaard Andersen, Lise (2008): "Naturkvindernes indtog", i Gertrud Hvidberg-Hansen og Gertrud Oelsner, red.: *Livsløst. Sundhed, Skønhed, Styrke i dansk kunst 1890-1940*. Toreby/Odense: Fuglsang Kunstmuseum/Fyns Kunstmuseum.
- Rung, Otto (1902): *Det Uafvendelige*.
- Rung, Otto (1904): *Sidste Kamp*. København: Gyldendal.
- Rung, Otto (1906): *Den hvide Yacht*. København: Gyldendal.
- Rung, Otto (1927): "Coco" [1923], *Rettens Sværd*. København: Gyldendal.
- Rung, Otto (1934): *Skælme og Skurke*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Rung, Otto (1942): *Fra min Klunketid*. København: Gyldendal.
- Rung, Otto (1986): *Peter Kops Historier* [1906-34]. København: Pinkerton/Borgen.